

Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye’de Kadının Bütçedeki Yeri*

Gender Sensitive Budgeting and The Place of Women in the Budget in Turkey

Gamze İŞLER¹
İsmail İŞLER^{2a}

¹ Adnan Menderes Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü gamzeisler20@gmail.com Orcid ID: 0000-0002-4926-9399

² Pamukkale Üni. Çal Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları iisler@pau.edu.tr Orcid ID: 0000-0002-9666-130X

^aYazışılan yazar/Corresponding author

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi: 12.11.2019
Düzeltilme Tarihi: 28.02.2020
Kabul Tarihi: 05.06.2020

Article Info: Research Article
Date Submitted: 12.11.2019
Date Revised: 28.02.2020
Date Accepted: 05.06.2020

Özet

Bütçe, devletlerin kamu gelirlerini ne şekilde harcadıklarını ve harcama önceliklerinin ne olduğunu gösteren, bununla beraber ülkenin yönetim anlayışı, gelişmişlik düzeyi, gelir dağılımı gibi konularda önemli ipucu niteliğinde bilgiler içeren bir belgedir. Gerçekleşmesi öngörülen gelir ve gider tahminlerini içeren bir ceteroel niteliğindeki bütçenin, en önemli işlevlerinden biri de çağdaş işlevleridir. Diğer bir ifade ile bölgelerarası, şehirlerarası ve vatandaşlar arası gelirin yeniden dağılımını sağlayarak fırsat eşitliği yaratmaktadır. Kadın ve erkek arasında fırsat eşitliğinin çokça konuşulduğu son yıllarda cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı da güncelliğini koruyarak yeni uygulamalar ile gelişmiş ekonomi politikalarında yerini bulmaktadır. Türkiye’de de son yıllarda bu doğrultuda uygulamaya konulan birçok düzenleme mevcuttur. Bu çerçevede ülkemizde, “Kadın Statü Genel Müdürlüğü”, “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” gibi kuruluşlar kurulmuş olup bu kurumlar tarafından araştırmalar yapılarak önemli stratejik eylem planları hazırlanmaktadır. Diğer taraftan cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması konusunda, kadınlara yönelik girişimcilik destekleri, yerel yönetimler tarafından uygulanan sosyal ve sportif faaliyetler günümüzde olumlu gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu uygulamaların ve kadına fırsat eşitliği yaratmaya yönelik kamu harcamalarının yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Devlet Bütçesi, Bütçe, Cinsiyete Duyarlı Bütçe, Kamu Harcamaları

JEL kodları: H50, H60, H61

Abstract

The budget is a document that shows how states spend their public revenues and what their spending priorities are, along with important information about the country’s understanding of governance, level of development and distribution of income. One of the most important functions of the budget, which is a ruler that includes the projected income and expenditure estimations, is its contemporary functions. In other words, creating equality of opportunity by ensuring the redistribution of income between interregional, inter urban and inter citizen. In recent years, where equality of opportunity has been widely talked about between men and women, the approach of gender sensitive budgeting has also been gaining its place in new practices and improved economic policies. Turkey has in recent years many regulations implemented in this direction. Within this framework, organizations such as the “General Directorate of women’s status” and the “Equal Opportunities Commission for men and women” have been established in our country and important strategic action plans have been prepared by these institutions. On the other hand, entrepreneurship support for women and social and sporting activities implemented by local governments in reducing gender inequality are today seen as positive developments. However, it can be said that these practices and public expenditures to create equal opportunities for women are not sufficient.

Keywords: State Budget, Budget, Gender Sensitive Budget, Public Spending

JEL codes: H50, H60, H61

* Çalışma etik kurul ve yasal izin alınması kapsamında değildir. İntihal raporu alınmıştır.

1. GİRİŞ

Bütçe, devletin gelir ve giderlerinin konsolide edildiği ve yapılan tüm harcamalar ile tüm gelirleri bir arada görmemizi sağlayan bir metindir. Diğer bir ifade ile bütçe, halkın cüzdandır. Ülkelerin bütçe rakamları o ülkenin gelişmişliği, yönetim şekli, toplumsal değerleri ve öncelikleri ile ilgili ipuçları içermektedir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme de ise, kamu harcamaları toplumsal cinsiyet boyutu ile ele alınmakta, kaynak dağılımlarının kadınlar ve erkekler arasında nasıl paylaştırıldığı karşılaştırılmaktadır. Bu hassas yaklaşım ile kadın erkek arasındaki fırsat eşitliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. 1980'lerden sonra ortaya çıkan bu kavram, bütçe harcamaları içinde kadına da yer verilmesi gerekliliğini, bütçenin kadın erkek eşitsizliğini azaltabilecek en önemli maliye politikası araçlarından biri olduğunu ifade etmektedir.

İnsan hakları, kadın hakları ve bunlarla ilişkili dernek ve vakıflar, sivil toplum kuruluşları gibi olguların, gelişen ve globalleşen dünyada yerini almasıyla paralel olarak, cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamaları konuşulmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar sonucunda bazı devletler cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamalarına yönelik adımlar atmıştır. İlk olarak 1984 yılında Avustralya'da kadın bütçe programı uygulama alanı bulmakta, 2000 yılından itibaren ise pek çok ülkede bu uygulamalara rastlanmaktadır.

Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en derin yaşandığı; eğitim, sağlık, istihdam, siyasal katılım ve şiddet gibi temel başlıklarda kadınlara yönelik sistematik ayrımcılığın devam ettiği ülkelerden biri olduğu söylenebilir. Bu yapısal sorunların azaltılabilmesi için sistemli bir maliye politikasına ihtiyaç duyulduğu aşikârdır. Bu anlamda "Kamu Bütçe"si böyle bir maliye politikası için en önemli araçlardan biri olarak kullanılabilir. Uygulanan bütçe kanununda cinsiyet kötü bir bütçeden ziyade, cinsiyet eşitsizliğini azaltacak şekilde bir bütçe dağılımı konusunda düzenlemeler yapılmalıdır.

Mahalli idarelerin bütçelerinde son yıllarda kadına yönelik sosyal harcamaların arttığı görülmektedir. Bu anlamda uygulanan halkeğitim kursları, kadınlara yönelik sportif faaliyetler, tiyatro ve konser gibi sanatsal faaliyetlerin alanları son yıllarda gözle görülür şekilde arttığı görülmektedir. Bununla beraber KOSGEB tarafından son yıllarda uygulanan kadın girişimci destekleri olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

2. BÜTÇE KAVRAMI VE TANIMI

5018 sayılı "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu" na göre bütçe, "Muayyen bir zaman dilimindeki gelir ve gider tahminleri ile uygulanmasına yönelik maddeleri gösteren ve belirli yöntemlerle yürürlüğe konulan belge" şeklinde tanımlanabilir. Başka bir ifade ile bütçe, devletin gelecek bir dönemdeki gelirlerini ve harcamalarını tahmin eden ve yürütme organına harcamaların yapılması, gelirlerin toplanması için yetki veren bir kanundur. Bütçenin kanun olması, hukuki olarak güvenilirliğinin yüksek olmasını sağlamaktadır. Devletler bu gücü kullanarak amaçları doğrultusunda gelir toplayıp harcama yapabilmektedir. Bunu yaparken bütçenin ilkeleri olan; şeffaflık, açıklık, adalet, doğruluk ve eşitlik ilkelerini göz ardı etmemeleri gerekmektedir.

Bütçe, devletin ekonomik politika araçlarının en önemlisidir ve ülkenin değerlerini yansıtmaktadır. Hangi konulara değer verildiği, kimlerin ödüllendirildiği bunun yanında hangi konulara değer verilmediği hususları devlet bütçesine yansımaktadır. Bütçeler, aynı

zamanda yerel seviyede veya ulusal seviyede vatandaşların mallara, kaynaklara ve hizmetlere erişimini belirleyen araçlardır. Diğer taraftan bütçe, sadece teknik bir detay değil ayrıca çok önemli bir politik belge olup hükümetlerin sosyal ve ekonomik önceliklerinin bir yansımasını oluşturmaktadır. Siyaseti şekillendiren, öncelikleri saptayan ve yurttaşların sosyal ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak yolları gösterir niteliktedir. Bunlara ek olarak bütçe, hükümetin spesifik hedefler ve politikalara ilişkin taahhüdünün parayla ilgili somut göstergesidir (Erkan vd, 2012: 87).

2.1. Bütçenin Tarihsel Gelişimi

Anayasal hareketlerin temelinde vergiler bulunmaktadır. Tarihte ilk defa İngiltere'de kralın keyfi vergilendirme yetkisini sınırlandırmak amacıyla 1215 yılında Büyük Özgürlük Fermanı (Magna Carta) imzalanmış, bu belge ile "temsilsiz vergi olmaz" ilkesi benimsenmiş ve kralın keyfi vergilemesinin önüne geçilmiştir. Kralın gelir toplama yetkisi sınırlandırılarak parlamentoya verilmiştir. Böylelikle devletin gelirlerini toplama, giderlerini yapma yetkisi veren, bütçe hakkı ortaya çıkmıştır. "Bütçe Hakkı", kamu harcamaları ile sunulacak hizmetlerin finansmanı için toplanacak kamu gelirlerinin, toplanmasına ilişkin karar verme yetkisidir. Bu belge Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi gelişmiş ülkeleri etkilemiştir (Doğan, 2018: 1). Bu anlamda bütçe hakkı ilk kez İngiltere'de doğmuş ve 17. yy'da İngiltere'de uygulanmıştır. 1688 ihtilalinden sonra Bill of Rights (Haklar Kanunu) yayınlanmıştır. "Haklar Kanunu" ile vergi toplama yetkisi kraldan tamamen alınarak parlamentoya bırakılmıştır.

Bütçe kelimesinin kökeni Latince "bulga" kelimesine dayanmaktadır. Latince bulga kelimesinin karşılığı devletin gelir ve giderleri için bir kap olarak kullanılan para çantası, kamu kesesi, küçük deri çanta ve torba anlamında kullanılmakta eski Fransa'da bouge ya da bougette kelimesiyle eş anlamı taşımaktadır. Günümüzde ise "Budget" kelimesi ile kendini bulmuştur. Önceleri deyim İngiltere'de Maliye Bakanı'nın devletin ihtiyaç ve olanakları ile ilgili belgeleri parlamentoya getirirken taşıdığı çanta, sonradan devletin gelir gider tahminlerinin parlamentonun onayına sunulmasında çantaya konulan belgeler anlamında kullanılmıştır. Böylece bugünkü anlamıyla bütçeyi anlatır hale gelmiştir (Edizdoğan&Çetinkaya, 2016: 2).

Kavram, kurum ve deyim olarak bütçenin Türkiye'de kullanılması ise Tanzimattan sonra olmuştur. 1855 yılında düzenlenen "Bütçe Nizamnamesi"nin başlığında bütçe kelimesi kullanılmışsa da, nizamnamenin metninde bütçe yerine muvazene defteri deyimine yer vermiştir. 1873 tarihli "Devlet-i Aliyye'nin Bütçe Nizamnamesi" belgesinde de bütçe kelimesi sadece başlıkta kullanılmış, metne girmemiştir. Mali denge düşüncesi, bütçeyi ve bütçe yapanları yakından ilgilendirdiğinden bütçe kanunu için "Muvazene-i Umumiye Kanunu" (Genel Denge Kanunu) adı kullanılmış bu ad ile ilk olarak 1920 mali yılı bütçesi oluşturulmuştur. 1961 Anayasası ile getirilen "Milli Bütçe" kavramı ile bu deyim zamanla unutulmuş bütçe tasarısı ve içinde yer alan kanuna da "Bütçe Kanunu" denilmiştir (Edizdoğan&Çetinkaya, 2016: 2).

Ekonomistler bütçeleri cinsiyet ayrımı gözetmeyen bir uygulama olarak görme eğilimindedirler. Ancak bütçelerin "cinsiyet-tarafsız" olduklarını söylemek mümkün değildir. Tam tersine "cinsiyet körü" olduğunu söylemek daha doğrudur. Cinsiyet körü bütçeler, kamu harcama ve gelir politikalarının kadın ve erkek grupları üzerine olan ayrı etkilerini görmezden

gelen bütçeler olarak ifade edilebilir. Bu bütçeler kadın ve erkeklerin farklı toplumsal rollerini, sorumluluklarını ve yeteneklerini göz önüne almadıklarından cinsiyet körü olarak tanımlanabilirler ve bu körlük bütçelerin kadınlar ile erkekler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkları görmezden gelmelerine sebep olmaktadır (Tepekule vd, 2016: 2319).

3. CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇE

Literatürde "Gender Budgeting" olarak karşımıza çıkan cinsiyete duyarlı bütçeleme, kamu kaynaklarının nasıl toplanıp harcandığına odaklanarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ele almak için ve kadınlar ile erkekler arasındaki eşitliği sağlamak için yeni bir strateji niteliğinde bir yaklaşımdır. Cinsiyet bütçelemesi şeklinde de ifade edebileceğimiz yaklaşım ile maliye politikaları ve idari prosedürler, amacı doğrultusunda doğru olarak yapıldığında cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıracabileceği söylenebilir. Avrupa Konseyi, toplumsal cinsiyet bütçelemesini "bütçe sürecinin tüm seviyelerinde toplumsal cinsiyet perspektifi içeren ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için gelir ve harcamaları yeniden yapılandıran" cinsiyet temelli bir değerlendirme olarak tanımlamaktadır.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının gelişiminde feminist grupların yıllar süren çabaları, kadınların toplumsal statülerinin artırılması konusunda artan duyarlılık, kadın erkek eşitsizliği hususunda bilinçlenme yanında bu konuda sağlanan esas kilit gelişme düzenlenen konferanslardır. 1975 yılında Meksika şehrinde ilki düzenlenen Birinci Dünya Kadın Konferansında cinsiyet eşitsizliğinin önlenmesi amacıyla yönelik olarak, cinsiyet ayrımcılığının yok edilmesi, kalkınma sürecine kadınların dahil edilmesi ile dünya barışına kadınların daha çok katkı sağlaması şeklinde üç ana amaç belirlenmiştir. Sonrasında 1980 yılında Kopenhag şehrinde düzenlenen İkinci Dünya Kadın Konferansında eğitimde, sağlıkta ve istihdamda fırsat eşitliği prensibi vurgulanmıştır (Ergen, 2012:113). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe girişimlerinin tarihi oldukça yenidir ve ilk olarak 1980 yılların ortalarında Avustralya'da "Kadın Bütçesi" başlığı ile ortaya çıkmıştır. Kadın bürokratlar devlet düzeyinde örgütlenerek Cinsiyete Duyarlı Bütçeyi devletin bünyesinde cinsiyet eşitsizliği mekanizmasına evirmişlerdir. Kadınların örgütlenmeleri sonucu elde edilen toplumsal cinsiyet eşitliği ile bütçe ilişkisini raporlayan bu resmi bütçe belgesi her mali yılın bütçe müzakerelerinde yararlanılan önemli bir kaynak haline gelmiştir (Parlaktuna, 2018: 1). İlk defa Avustralya'da uygulamaya konulmuş cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, kadınların toplumda statülerinin yükseltilmesine yönelik bir uygulama olduğu söylenebilir (Tügen&Özen, 2008: 1).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin faydalarını sıralayacak olursak (Erkan vd, 2012: 91);

- Ekonomik karar alma mekanizmalarına ve bütçe işlemlerine kadınların daha fazla katılımını sağlar ve kadınları ekonomik olarak görünür kılar,
- Hükümetin bütçeye ilişkin kararlarında şeffaflığın ve etkinliğin sağlanması üzerinde durur ve hükümetin taahhütleri ile yürüttüğü politikaların gerçek etkileri arasındaki farkı ortaya koyar,
- Ulusal ve yerel seviyedeki bütçelerin hazırlanmasının tüm safhalarında toplumsal cinsiyet bilincinin dahil edilmesi üzerine odaklanır,
- Devlet harcaması ve gelirini cinsiyet perspektifinden gözlemler,

- Toplumsal cinsiyet eşitliğini ve insani gelişimi sağlamak için kaynakların daha etkili kullanımını teşvik eder,
- Karar vericilere, kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarını gösterirken yapılacak kamu harcamalarında da bir öncelik sıralaması yapılmasını sağlar.

3.1. Dünyada Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Uygulamaları

İnsan hakları, kadın hakları ve bunlarla ilişkili dernek ve vakıflar, sivil toplum kuruluşları gibi olguların, gelişen ve globalleşen dünyada yerini almasıyla paralel olarak, cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamaları da ülkelerde konuşulmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar sonucunda bazı devletler cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamalarına yönelik adımlar atmıştır. 1980'lerden itibaren bahsedilip, uygulanmaya çalışılan cinsiyete duyarlı bütçe, farklı ülkelerde farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. İlk olarak devlet bütçesinde cinsiyete göre düzenlemeleri 1984 yılında "Kadınların Bütçe Programı" (Women's Budget Program) kapsamında Avustralya'da uygulama alanı bulmuştur (Erkan vd, 2012: 98).

2000 yılından itibaren ise pek çok ülkede uygulamalar gözlenmiştir. Örneğin Avrupa'da Fransa, Belçika, İskandinav ülkeleri, İrlanda ve Birleşik Krallık'ta ulusal düzeyde uygulamalar göze çarparken, İskoçya'da, İspanya'nın Bask bölgesinde, İtalya'nın Emilia-Romagna bölgesinde ise bölgesel düzeyde uygulamalar yapılmıştır. Asya'da, Hindistan, Malezya ve Nepal'da bazı çalışmalar başlatılmıştır. Afrika'da Ruanda, Mozambik, Tanzanya ve Mauritius'da devlet bütçelerinde cinsiyete duyarlı bütçeleme bakımından çeşitli analizler yapılmıştır. Latin Amerika ülkelerinden Şili'de ise kamu kurumları ödeneklerini teklif ederken, bütçe sürecine, cinsiyete yönelik analizler de dahil edilirken, Meksika'da bu tür analizler Sosyal Kalkınma ve Sağlık Bakanlığı bütçesi kapsamında yapılmaktadır (Tügen&Özen, 2008: 5).

Avustralya, daha önce de bahsedildiği üzere cinsiyete duyarlı bütçelemeye 'Kadınların Bütçe Programı' ile ilk olarak yer veren ülkedir. Bu program devletin bütçe uygulamaları ile kadınlar üzerine ne tür etki yapabileceğine yönelik bir fikir elde edilmesi için düzenlenmiştir. 1980li ve 1990lı yıllarda Avustralya'daki 6 eyaletin ve 2 özel bölgenin her birinde bu tür uygulamalar yürürlüğe konmuştur. 1990lı yılların ortalarına gelindiğinde bu girişime hükümet nezdinde daha az ilgi gösterilmeye başlanmıştır. 1997 yılından itibaren sadece Victoria, Kuzey Özerk Bölge, Tazmanya ve Queensland eyaletlerinde kadın bütçelerine yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. Daha sonra, Queensland ve Victoria eyaletlerindeki çalışmalar sonlandırılmıştır. Tazmanya eyaleti ise 2000 yılından itibaren kadınların bütçesini yayınlamayı bırakmıştır. Dolayısıyla sadece Kuzey Özerk Bölge bu konuda belge hazırlayan birim olarak kalmıştır. Fakat bu bölgenin hazırladığı rapor temel faaliyetlerden ziyade Kadınların Politika Ofisinin (Womens Policy Office) faaliyetlerini içermesi nedeniyle beklenen düzeyde değildir (Erkan vd, 2012: 97).

Fransa'da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe uygulaması 2000 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Fransa'da hükümet hazırladığı bütçe tasarısına toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik kaynak dağılımı ile kadınların özgül ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kamu hizmetlerine tahsis edilmiş ödenekleri gösteren ve bu uygulamayla paralel bir belge eklemektedir (Tügen&Özen, 2008: 5).

İsveç'te 1994 yılında uygulanmaya başlanılan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı, toplumsal cinsiyete duyarlı amaçlar ve hedefler arasında oluşturulmaktadır. Ayrıca Maliye Bakanlığı her yıl ekonomik kaynakların kadın-erkek arasındaki dağılımı hakkında bir rapor hazırlamakta ve bütçenin yasa teklifinde ekte parlamentoya sunulmaktadır. İsveç'te cinsiyet eşitlik politikalarının odak noktası kadın ve erkeklerin yaşamın her alanında bazı hakları, sorumlulukları ve fırsatları elde etmesini sağlayacak sosyal ortam sağlamaktır. Bu konuda da cinsiyet eşitliği programları oluşturulmuş ve Cinsiyet Eşitliği Bakanlığı tarafından desteklenen cinsiyet eşitliği birimi kurulmuştur (Güngör&Şahpaz, 2012: 180).

3.2. Türkiye'de Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en derin yaşandığı; eğitim, sağlık, istihdam, siyasal katılma ve şiddet gibi temel başlıklarda kadınlara yönelik sistematik ayrımcılığın devam ettiği ülkelerden biri olduğu söylenebilir. Bu yapısal sorunların azaltılabilmesi için sistemli bir maliye politikasına ihtiyaç duyulduğu aşikârdır. Bu anlamda "Kamu Bütçe"si böyle bir maliye politikası için en önemli araçlardan biri olarak kullanılabilir. Uygulanan bütçe kanununda cinsiyet kötü bir bütçeden ziyade, cinsiyet eşitsizliğini azaltacak şekilde bir bütçe dağılımı konusunda düzenlemeler yapılabilir.

Türkiye'de bu konudaki gelişmelere bakıldığında, bu doğrultuda şimdiki adıyla "Kadın Statü Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında faaliyet gösteren bu kuruluş son olarak "Toplumsal Cinsiyet Ulusal Eylem Planı: 2018-2023" adlı bir Rapor yayınlamıştır. Bu kurumun "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Ulusal eylem Planı" adlı diğer bir projesi de cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili projeler içinde yer almaktadır. İstanbul Kadın Araştırmaları ve Türk Demokrasi Vakfının ortaklaşa yürüttüğü bir diğer proje ise "Yerel Yönetimlerde Cinsiyete Duyarlı Bütçe Yaklaşımı: Marmara Modeli"dir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme adına uygulanan diğer bir uygulama ise "Şartlı Nakit Transferi" uygulamasıdır. Bu transfer eğitim ve sağlık transferi olmak üzere iki alanda uygulanmaktadır (Ayas, 2016: 11).

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK), Türkiye'de kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele etme amacına katkı sunmak üzere 2009 yılında 5840 sayılı "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu" ile kurulmuştur. TBMM "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" Temmuz 2014 yılında yayınladığı, "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu"na göre, "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımı", merkezi yönetim veya yerel yönetimlerin bütçe süreçlerinin tüm aşamalarına ve düzeylerine toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının kazandırılmasına odaklanmaktadır. Bu yaklaşım daha geniş bir çerçeve içinde ele alındığında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan, program ve politikalara yerleştirilmesi yaklaşımının bütçe sürecinde uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Dinmezpınar, 2014: 6).

3.3. Türkiye'de Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye Örnek Oluşturacak Uygulamalar

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk on yılda kadın-erkek eşit eğitim hakkı (1924), kadının yerel yönetimlerde seçme seçilme hakkı (1930) ve milletvekili seçme ve seçilme hakkı (1934) eşitlik için atılan önemli adımlardır. Günümüzde Türkiye, Anayasa ve yasalarıyla kadın-erkek eşitliğini güvence altına almış ve hem ulusal hem de uluslararası düzeyde Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı ve bu yasaları uygulamaya geçirmeyi taahhüt etmiştir. Türkiye'de kadına yönelik

kamu sektöründe yürütülen faaliyetlere sivil toplum örgütleri de katılmaktadır. Türkiye' de kadın sivil toplum örgütleri sayısı, Ankara'da 65, İstanbul'da 52, İzmir'de 6 ve diğer illerde ise 15'dir. Ayrıca Türkiye'de yerel düzeyde kadınlara yönelik çeşitli bütçeleme uygulamaları da yapılmaktadır (Güngör&Şahpaz, 2012: 183). Mahalli idarelerin bütçelerinde son yıllarda kadına yönelik sosyal harcamaların arttığı görülmektedir. Bu anlamda uygulanan halkeğitim kursları, kadınlara yönelik sportif faaliyet, tiyatro ve konser gibi sanatsal faaliyetlerin alanları son yıllarda gözle görülür şekilde arttığı görülmektedir. Bununla beraber KOSGEB tarafından son yıllarda uygulanan kadın girişimci destekleri olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere Türkiye'deki işgücüne katılım oranlarını incelediğimizde erkeklerin %78,6'sının işgücüne katıldığı görülürken, kadınların işgücüne katılma oranları ise %38,3 olarak görülmektedir. Bununla beraber TBMM'deki vekillerin cinsiyete göre sayıları incelendiğinde meclisin %82'sini erkekler oluştururken, %17'si kadın vekillerden oluşmaktadır. Kamu kuruluşlarında çalışan personellerin oranları incelendiğinde ise erkeklerin oranının %61, istihdam edilen kadınların oranları ise %38 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1: 2018 yılı Türkiye'de İşgücüne Katılma Yüzdeleri (15-64 Yaş), TBMM M.V. Sayıları

	İşgücüne Katılma Oranları	TBMM'de Vekil Sayıları	Kamu Kuruluşlarında İstihdam Verileri
Erkek	%78,6	%82,68 (487 kişi)	%61,52
Kadın	%38,3	%17,32 (102 kişi)	%38,48

Kaynak: TÜİK & tbmm.gov.tr.

Bu bilgiler ışığında kamu bütçesini hazırlayan grup olan bütçe komisyonun da toplam 30 üye bulunmaktadır. Ancak bu 30 üye içerisinde sadece 3 kadın milletvekili olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumda bütçe hazırlayan grupta kadının olmaması, belki de bütçede de kadının olmaması sonucunu getirmektedir. Bunun yanısıra Türkiye'deki 81 il valisinin sadece 2'sinin kadın olduğu görülmektedir.

Farklı bir açıdan bütçeye yine ek bir yük getirebilecek bir uygulama olan doğum izni süreleri ile ilgili ülkeler uygulamalarını karşılaştıracak olursak, Çek Cumhuriyetinde 28 hafta, Macaristan'da 24 hafta, Estonya'da 62 hafta, Norveç'te 35 hafta, İngiltere'de 52 hafta, Bulgaristan'da 58 hafta, Slovakya'da 34 hafta iken Türkiye'de 16 hafta olduğu görülmektedir. Bu ve buna benzer uygulamalar ülkelerin bütçe kanunlarında da kadına verdiği değer göstergesi olduğu söylenebilir. Bu kapsamda doğum sonrası birinci çocuk için 300 TL, ikinci çocuk için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocuklar için 600 TL ödeme yapılmaktadır. Verilen bu doğum yardımlarının ne kadar yeterli olduğu da tartışma konusudur.

Yine bir başka örnek Türkiye'deki illerin neredeyse tamamında on binlerce kişi kapasiteli son teknoloji ile donatılmış stadyumlar bulunmaktadır. Erkeklerin zaman geçirerek sosyalleşebildiği bu yerlere karşılık şehirlerde kadınların zaman geçirerek sosyalleşebileceği yatırımların yok denecek kadar az olduğu söylenebilir. Bu gösterge de bize Türkiye'deki erkek odaklı bütçe uygulaması için bir örnek oluşturduğu söylenebilir.

Dezavantajlı gruplar olduğunu söylediğimiz kadınlar için Türkiye'de bulunan kadın sığınma evlerinin sayısı 144 olarak karşımıza çıkmaktadır. 144 sığınma evinin kapasitesi ise 3.454'tür. Yaklaşık 40 milyon kadının yaşadığı Türkiye'de bu sayının da oldukça yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Bütçe, bir ülkenin değer ve prensiplerini yansıtan ulusal ve yerel düzeyde vatandaşların mallara, kaynaklara ve hizmetlere erişimini belirleyen en önemli ekonomik politika araçlarından biridir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme ise kamu harcama ve gelirlerinin cinsiyet perspektifinden yeniden değerlendirilmesidir. Kadın ve erkekler için ayrı ayrı bütçe hazırlanması değil, onların kapasitelerinin ve sorumluluklarının dikkate alınarak, yeniden bütçe oluşturulmasıdır. Nüfusunun %49,8'i kadın olan Türkiye'de, kız çocuklarının doğumdan itibaren erkek çocuklarına oranla daha dezavantajlı olduğu ve bunun pek çok alanda kendini gösterdiği kabullenilmiş bir gerçektir. Bu bağlamda devlet bütçesinin daha adaletli olması bakımından, özellikle dezavantajlı gruplara pozitif ayrıcalık yapması gerekmektedir.

Cinsiyet bütçeleri dünya genelinde birçok ülke uygulamaları ile karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Avustralya'da ve daha sonra farklı ülkelerde feminist siyasetten doğan cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarında, Türkiye'de de son yıllarda bazı uygulamalar görülmektedir. Türkiye'deki gelişmelere bakıldığında, bu doğrultuda şimdiki adıyla "Kadın Statü Genel Müdürlüğü", 5840 sayılı kanunla kurulan "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" gibi birimler ile çeşitli eylem planları ve raporlar sunarak, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin bütçe süreçlerinin tüm aşamalarında toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının kazandırılmasına odaklanmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması konusunda, kadınlara yönelik girişimcilik destekleri, belediyeler tarafından uygulanan sosyalleşme ve sportif faaliyet etkinlikleri günümüzde olumlu gelişmeler olarak karşımıza çıkarken yeterli düzeyde olmağı söylenebilir.

Son tahlilde, demokratik, kapsayıcı ve adil bir kalkınma için, sadece kadınlarla erkekler arasında değil grupların kendi içlerindeki eşitsizlikleri gidermek için, kadın emeği sömürüsünün önlenmesi ve ev içi emeğin hakkının verilebilmesi için, bütçe uygulama süreçlerinde eşitsizliğin yeniden üretilmesini engellemek için cinsiyete duyarlı bütçeleme sisteminin ivedilikle Türkiye'de de benimsenip en önemli maliye politikası araçlarından biri haline getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ayas I., (2016), Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Toplumsal Kabul Edilebilirliği: Marmara Bölgesi Alan Araştırması, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:11, s.18
- Dinmezpınar C., (2014) TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Yasama Dergisi, sayı:28, 2014, (5-29)
- Doğan İ., (2018), Türkiye'de Performans Esaslı Bütçeleme: Sorunlar Ve Öneriler, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.1
- Edizdoğan N., Çetinkaya Ö., (2016), Kamu Bütçesi, Ekin Yayınevi, 7. Baskı, Bursa, s.2
- Ergen Z., Durak B., (2017), Bütçeleme Anlayışında Yeni Bir Yaklaşım: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, Sosyal Ve Beşeri Bilimleri Dergisi, Cilt 9, Sayı 2

- Erkan B., Şentürk M., Akbaş Y. E., Paksoy S., (2012), Dünyada Ve Türkiye'de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçe) Yaklaşımı, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, Sayı:9, (85-106)
- Güngör G., Şahpaz K. İ., (2012), Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme'nin (TCDB) Önemi: Türkiye ve Çeşitli Ülke Uygulamaları, *Kadın, Kriz ve Kritik* isimli konferansta sunulan özet bildirinin genişletilmiş tam metin hali, s.183
- İnci P., (2018), Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) Kavramı ve Gelişimi, Erişim: <http://www.skb.gov.tr/toplumsal-cinsiyete-duyarli-butceleme-tcdb-kavrami-gelisimi-s27424k/>
- Tepekule U., Özcan P. M, Kayalidere G., (2016), Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye Örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 7
- Tügen K., Özen A., (2008), Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı, *Maliye Dergisi*, Sayı:154
- Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (European Institute for Gender Equality)
<http://www.skb.gov.tr/toplumsal-cinsiyete-duyarli-butceleme-tcdb-kavrami-gelisimi-s27424k/>, Erişim:19.10.2019
- <http://www.skb.gov.tr/toplumsal-cinsiyete-duyarli-butceleme-tcdb-kavrami-gelisimi-s27424k/>, Erişim:19.10.2019
- <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-budgeting>, Erişim:17.10.2019
- <https://ekonomihukuk.com/maliye/devlet-butcesi/>, Erişim:19.10.2019
- https://komisyon.tbmm.gov.tr/komisyon_index.php?pKomKod=865, 17.10.2019
- https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/kefek_but_rpr.pdf, Erişim:17.10.2019
- 5018 Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu